

Din Sosyolojisi Araştırmaları

E-ISSN: 2791-8998

Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, Yıl/Year: 2023 (Ekim/October)

Neoliberal Rejimin Özgür Kölesi, Performans Öznesi'nin Antidepresanı: New Age Akımı

The Neoliberal Regime's Liberated Slave, the Antidepressant of the Performance Subject: The New Age Movement

Elif Doğan

İHL Meslek Dersleri Öğretmeni, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İstanbul/Türkiye
elifhoyladi@gmail.com / <https://orcid.org/0009-0007-7734-5532>

Abdurrahman Kurt

Prof.Dr., Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bursa/Türkiye
akurt@uludag.edu.tr / <https://orcid.org/0000-0001-6087-3725>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliř Tarihi/Date Received: 14/08/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 09/10/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 20/10/2023

Atıf / Citation: Doğan, Elif- Kurt, Abdurrahman “Neoliberal Rejimin Özgür Kölesi, Performans Öznesi'nin Antidepresanı: New Age Akımı”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 3/5 (Ekim/October 2023) 16-39.

İntihal: Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism detected.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Öz

19.yy sonlarına doğru modernleşme ve kapitalist ekonomin bir gerekliliği olarak ortaya çıkan, bireyin sürekli gözetim ile baskı altında tutulduğu; hastane, fabrika, hapisane, okul, atölye, yetimhaneler ve yaşlı bakım evleri gibi gözetim kurumlarıyla insanın disipline edildiği toplum düzenine Michel Foucault, *disiplin toplumu* demiştir. Günümüz toplumlarına baktığımızda ise, Foucault'un toplum modelinin yerini, Güney Kore asıllı filozof Byung Chul Han'a göre, neoliberal rejimin hâkim olduğu; ofis ve büroların bulunduğu gökdelen ile plazalar, alışveriş merkezi, fitness salonu, havaalanı, sağlık ve güzellik merkezlerinden meydana gelen, her şeyde olumluluk söyleminin hâkim olduğu, olumsuzun toplumdan dışlandığı bir toplum modeli olan, *performans toplumunun* aldığı söylemektedir. Neoliberal rejimin antidepresanı olarak nitelediğimiz New Age inanışları bireyleri, başarı ve performans odaklı girişimci öznelerle dönüştürerek sınıfsız öz-sömürüye kapı aralamaktadır. Performans toplumu ile New Age'in olumluluk söylemi ve olumsuzu karşı takındıkları tavır aynı olup toplumda olumluluğun şiddetine sebep olmaktadır. Byung'a göre olumluluğun şiddeti olumsuzun şiddetinden daha yıkıcı ve ölümcül olup, toplumları felakete sürüklemektedir. Dijital panoptikonu andıran, herkesin herkesi topyekûn gözetleyebildiği performans toplumunda, enformasyon ve iletişimin yaygınlaşması, üretim ve tüketimin aşırılılaşması, her şeyin şeffaf olması gerektiği anlayışıyla teşhirciliğin yaygınlaşması, yabancı ve ötekinin dışlanması ve her şeyin tek tipleştirilmesi mağlup, depresif ve tükenmiş özneler ortaya koymaktadır. Neoliberal rejimin, hasta ettiği öznenin tekrar ayakta durmasını sağlamak amacıyla New Age akımının olumluluk ve motivasyon cümleleri içeren öğretilerini antidepresan özelliğinde kullanıp kullanmadığı meselesi dikkatimizi çekmektedir. Bu amaçla neoliberal rejimin hâkim olduğu performans toplumu özellikleriyle New Age öğretileri arasında ilişki kurulmuş ve New Age öğretilerine ait söylemlerin, performans öznesi üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca performans toplumlarının genel özelliklerinden birçoğunun Türk toplumunda da görülmesi, onun performans toplumu olarak adlandırılması için yeterli midir, sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada literatür tarama yöntemi izlenmiştir. Performans toplumu kavramının izahında bu kavramın geçtiği Byung'a ait tüm eserler tek tek incelenerek, New Age akımıyla arasındaki ilişki açıkça ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Din Sosyolojisi, Performans Toplumu, New Age Akımı, Enformasyon, Dijitalleşme, Performans Öznesi, Byung Chul Han.

Abstract

Towards the late 19th century, as a consequence of modernization and the emergence of a capitalist economy, Michel Foucault coined the term "disciplinary society." This term refers to a social order in which individual agency is perpetually subjected to surveillance and control. In institutions such as hospitals, factories, prisons, schools, workshops, orphanages, and elderly care homes, individuals are subjected to discipline. However, when we examine contemporary societies, South Korean philosopher Byung Chul Han argues that Foucault's model of society has been supplanted by the "performance society," which is dominated by the neoliberal regime. This society is characterized by towering skyscrapers and plazas housing offices, shopping malls, fitness centers, airports, health and beauty facilities, where a discourse of positivity prevails, and negativity is systematically excluded. Byung Chul Han contends that New Age beliefs, described as the antidepressant of the neoliberal regime, transmute individuals into success- and performance-oriented entrepreneurial subjects, thereby paving the way for self-exploitation without regard for class distinctions. The discourse of positivity and the attitude towards negativity in the performance society and New Age are parallel, contributing to the violence of positivity in society, which, according to Byung Chul Han, is more destructive and deadly than the violence of negativity, ultimately propelling societies towards catastrophe. In the performance society, resembling a digital panopticon where everyone can surveil everyone else, the widespread dissemination of information and communication, the excessive nature of production and consumption, the insistence on transparency in all facets of life, the proliferation of exhibitionism, the exclusion of the foreign and other, and the standardization of everything conspire to produce individuals who feel defeated, despondent, and utterly drained. This raises the question of whether the neoliberal regime employs the teachings of New Age, replete with positivity and motivational messages, as an antidepressant to assist afflicted individuals in regaining their footing. To explore this, the study establishes a connection between the characteristics of the performance society under neoliberal rule and the teachings of New Age, aiming

to elucidate the impact of New Age teachings on the performance-oriented individual. Furthermore, the presence of certain attributes of the performance society in Turkish society is discussed, and based on this resemblance, the possibility of characterizing Turkish society as a performance society is also investigated. The study employed a literature review method. In elucidating the theory of the performance society, all of Byung Chul Han's works that reference this concept were meticulously examined, and the relationship with the New Age movement was made unequivocally clear.

Keywords: Sociology of Religion, Performance Society, New Age Movement, Information, Digitalization, Performance Subject, Byung Chul Han.

Giriş

Batı toplumlarından Dünya'nın geneline yayılan ve *Yeni Çağ inanışlar* olarak da tanımlanan *New Age akımı*, popüler bilim, felsefe ve kişisel gelişim kitaplarında, sosyal medya araçları üzerinden yapılan paylaşımlarda, Netflix ve Disney Plus gibi platformlarda yayınlanan dizi ve filmlerde kendini apaçık göstermektedir. Etkin bir şekilde her alanda performans gösteren New Age, zamanla gündelik hayatın ve popüler kültürün yadsınamaz bir gerçeği olarak kabul görmüştür.¹ Hemen her alanda izlerini gördüğümüz New Age akımı, muğlak ve hibrit bir yapıya sahip olması sebebiyle farklı şekillerde tanımlanmıştır. Buna göre New Age akımı, spiritüel bilgilerden modern bilimsel kuramlara, kadim ezoterik öğretilerden modern sürecin psişik yaşam pratiklerine kadar uzanan kapsamlı araştırmalar sonucunda şekil almış, esnek ve değişime açık, anonim bir dünya görüşüdür.² Başka bir yerde New Age, lider odaklı gruplardan bağımsız ve bir yere ait olma fikrinin gerekli görülmediği bireyci, müşteri merkezli bir yapının ön plana çıktığı, çağın dinamiklerine ayak uyduran, bulunduğu kabın şeklini alan, akışkan bir oluşum olarak tanımlanmıştır.³

New Age, pek çok felsefe ve düşünceden, kurumsal dinlerden, Ezoterizm, Okültizm ve Şamanizm'den beslenerek kurumsal dinlerle arasına mesafe koyan modern bireyin isteklerine göre şekillendirdiği paket inançlar sunmaktadır. Bu özelliğinin yanı sıra mistisizm, kişisel gelişim, alternatif tıp ve sağlık alanlarında, bireyin özünde bulunan ilahi gücü açığa çıkararak her şeyi başarabileceği ve kendini gerçekleştireceği yönündeki motivasyon söylemleriyle, bireyleri kendine çekmekte ve toplumda popülerliğini arttırmaktadır.

Modernleşme, sekülerleşme, bireyselleşme ve post-modern sürecin, New Age akımının ortaya çıkışında etkin rol oynadığı söylenebilir. Modernite projesine göre insan, rasyonel ve pozitif bilimler sayesinde her şeye hâkim olup kontrol edebilecek bir güce sahip olduğunu düşünmüştür.

¹ Kamile Oya Pakar, "Postmodern Bilgelik: Yeni Çağ Söyleminde Kişisel Gelişim ve 'Ruhsal Alıştırmalar'", *Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 31 (2011), 62.

² Lorna St Aubyn, *New Age (Yeni Çağ Akımı)*, çev. Nuray Mines - Ersoy Arısoy (İzmir: Ege Meta Yayınları, 1998), 7.

³ Gözde Aynur Mirza, *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2018), 68.

Bu güç ile insanın daha sağlıklı ve uzun bir ömre sahip olması arzusuyla hareket eden modern insan, doğaya tahakküm uygulamış ancak bu tutum onu aksine daha mutsuz ve depresif hale getirmiştir.⁴

Modernitenin sacayaklarında biri olan sekülerleşme, arkaik toplumların doğüstü olayları anlamlandırmak için ihtiyaç duydukları din olgusunun, artık modern toplumlar için bir ihtiyaç olmadığı ve ortadan kalkması gerektiği düşüncesini savunan bir tezdır.⁵ Sekülerleşme ile dinin toplumsal yapıdan uzaklaştırılması ve bireyin mahrem dünyasına hapsedilmesi, kutsalın yerini profanın alması ve merkeze bireyin alınması gibi hususlar beklenenin aksine derin buhranlarla sonuçlanmıştır. Dünyanın büyüünün bozulduğu bu süreçte insanlar, alternatif inanç arayışı içine girmiştir. Bu da New Age'in kendisine taraftar bulmasına zemin hazırlamıştır.⁶

Sekülerleşme sürecinin devamında sürecin tamamlayıcı unsuru olarak bireyselleşme anlayışına göre insan, gelenek baskısı olmadan kararlarını özgürce alabilen, kutsalı dışlayan, akılcı bir kişiliktir. Bireyselci anlayışta heyecanlı bir yaşam tarzına sahip olma, haz peşinde koşma ve kişisel gelişim gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bireyselleşmenin bu karakteristiği New Age söylemleriyle paralellik göstermektedir.⁷

Bilimsel gelişmelerin etkisiyle modern toplumlarda, pozitivist ve rasyonalist düşünce etkili olmuştur. Rasyonel akıl, arkaik kültürlere ait olarak gördüğü olağanüstü olanı toplumsal hayatın dışına itmiş ve kutsalı bireyin mahrem hayatına hapsedmiştir. Moderniteye bir eleştiri olarak doğan postmodern anlayışla beraber insanın yaşadığı dünya tekrar olağanüstü olayların gerçekleştiği, büyü ve mistik dünyaya dönüşmüştür.⁸ New Age ruhsallığı, insanın doğüstüyle birleşerek ondan aldığı enerjile olağanüstü performans sergileyebileceğini söyleyerek bu mistik ve büyü dünyayı anlayışını daha da zenginleştirmektedir.

Spiritüalizm ve bilim, determinizm, holizm, evrimcilik, deneyim, binyılcılık, hermenötik yeniden inşa (hermetizm), senkretizm/eklektizm, pragmatizm, öz-tanrılık, şifacılık ve kişisel gelişim/kendini gerçekleştirme, New Age akımının temel öğretileridir. Hemen her alanda sahip olduğu söylemleri sebebiyle kısa sürede tüm dünyada yayılım gösteren New Age, özellikle yayıncılık ve sağlık alanında oldukça etkindir. Türk toplumunda, kişisel gelişim reyonlarında yer alan popüler kitaplar ve alternatif tıp alanında yer alan enerji ile şifalandırma teknikleri ve bunların sosyal medyada propagandasının yapılması, New Age'i görünür hale getirmiştir.

⁴ Mirza, *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları*, 68.

⁵ Ali Köse, *Kutsalın Dönüşü* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 13-14.

⁶ John A. Coleman, "Seküler: Sosyolojik Bir Bakış", çev. Ömer Faruk Darende, *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, ed. Mehmet Ali Kirman (Ankara: Otto Yayınları, 2015), 50-52.

⁷ Rene Guenon, *Modern Dünyanın Bunalmı*, çev. Kanık Kanık (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 111.

⁸ Abdurrahman Kurt, *Din Sosyolojisi* (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), 270.

Byung Chul Han, 21.yy toplumlarının Foucault'nun bahsettiği fabrikalar, kırsallar, hastaneler, hapishaneler ve tımarhanelerden meydana gelen bir disiplin toplumu olmaktan çıkıp; ofislerin yer aldığı gökdelen ve plazalar, alışveriş merkezleri, fitness salonları, güzellik merkezleri, bankalar ve havaalanlarından oluşan “performans toplumuna” evrildiğini ve bu toplumun öznesinin de itaatkâr özne değil, performans öznesi olduğunu söylemektedir.⁹ Byung'a göre disiplin toplumu, negatif toplum olup, öznesi itaatkâr öznedir. Kurumların işleyişi emir ve yasaklarla birlikte kaidelere bağlıdır. *Hayatın* tahakkümü altında olan disiplin toplumunun kipi -meli/-malı ekidir. Performans toplumu ise olumluluk toplumu olup, öznesi performans öznesidir. Bireyi emir ve yasaklarla baskılamak yerine, güdüleme ve motivasyonla performansını yükseltmektedir. Performans toplumunun kipi –e bilmektir. Bu toplumun öznesi hızlı ve üretken olmasının yanında terbiyelidir ve disiplin merhalesini geride bırakmıştır. Negatifin baskın olduğu disiplin toplumu, ancak deliler ve caniler doğururken; aşırı olumluluğun hâkim olduğu performans toplumları, depresif ve mağlup karakterler yaratmaktadır.¹⁰

Byung'un çalışmamızda yer vereceğimiz ve konuyla ilgili bir diğer önemli kavramı enformasyon ve dijitalleşmedir. Byung, hızla dijitalleşen dünyada enformasyonun aşırılaşmasının toplumlar için negatif sonuçlar doğuracağını söylemektedir. Hayatın tümüyle dijital ağlara bağlandığı bu süreçte bireylerin tıkladığı ve arama maksadıyla ekrana yazdığı tüm kavramlar kayda geçirilip, sürekli bir takip ve gözetim altındadır. Bireyin yaşadığı hayatı, gündelik rutinlerini, alışkanlıklarını hatta daha önce mahrem kabul edilen kişisel bilgilerini, anlık dijital ortamda paylaşmaktadır. Buna dayanarak günümüz toplumlarında bireylerin, gözetimi gönüllülük esasına dayalı olarak kendisinin tercih ettiğini söyleyebiliriz. Byung'a göre bu durum yakın zamanda, dijital kontrol toplumunun oluşumunu doğuracaktır.¹¹ Varlığı veriye indirgeyen ve onların izahatında sadece verileri esas alarak bir varlık görüşü ortaya koyan¹², *Veriperverlik* anlamına da gelen dataizm ise, dijital tabanlı sınıf toplumunun oluşmasına zemin hazırlayarak bu süreci hızlandıracaktır.¹³

Byung'un performans toplumu, kapitalist ve neoliberal ekonomi tabanlıdır. Bu toplumun girişimci öznesi, sürekli kendini geliştirme, dönüştürme ve yeniden icat etme çabası halinde olup; hafta sonunu workshoplarda, hafta içi mesai saatleri sonrası fitness salonlarında ve boş zamanlarını

⁹ Chul Han Byung, *Yorgunluk Toplumu*, çev. Samet Yalçın (İstanbul: Açılım Kitap, 2015), 17.

¹⁰ Byung, *Yorgunluk Toplumu*, 18-21.

¹¹ Chul Han Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, çev. Haluk Barışcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 69.

¹² Başarşlan Burhan, “Dataizm: Varlığın Veri Olarak Tasavvuru”, *Tevilat Dergisi* 2/1 (2021), 19.

¹³ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 64.

kişisel gelişim seminerlerinde geçirmektedir.¹⁴ Performansa dayalı sistemde birey makineye yaklaştırılmakta ve kendi kendine yabancılaştırılmaktadır; çünkü sistem, bireyin hayatta kalabilmesi için kendini sürekli yükseltilere ve ileriye doğru ilerletmesi gerektiği telkininde bulunmaktadır. Kapitalist sistemin yarattığı dünya, ölümden yoksun bir mekândır. Sonuç olarak birey hayatta kalmak uğruna kendini feda etmektedir.

Bu çalışmada, Byung'un ortaya koyduğu performans toplumu kuramının genel özellikleriyle birlikte New Age akımının temel öğretilerinin performans öznesi üzerindeki etkisi ve Türk toplumunun da performans toplumu olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği konuları ele alınacaktır. Ayrıca Byung'un performans toplumu kuramında hâkim olan neoliberal rejimin özgürlük söylemleriyle gizlice şekillendirdiği öznenin, New Age ruhsallıklarının şekillendirdiği özne ile benzerliğini ortaya koymayı hedefledik. Bu sebeple konu, Byung'a ait bir kavram olan performans toplumu kavramı ile New Age akımının sağlık/şifalandırma ve kişisel gelişim/kendini gerçekleştirme öğretileriyle sınırlandırılmıştır. Batı toplumlarında New Age akımıyla ilgili bir literatür oluşmuşken, Türkiye'de dikkatleri üzerine yeni çeken New Age akımıyla ilgili akademik çalışmalar yeterli düzeyde değildir. Alanda yeterli çalışma bulunmadığı için bu çalışmayla alana katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Halihazırda ele aldığımız konunun seçiminde, Byung'un performans toplumunda yaşayan performans öznesinin neoliberal rejim tarafından sömürülmesinde New Age öğretilerinin bir araç olarak kullanıldığını fark etmemiz ve Türk toplumunda da New Age düşüncesinin bireyler üzerindeki etkililiği ve görünürlüğü sebebiyle aynı durumun toplumumuz için de söz konusu olup olmayacağı düşüncesi etkili olmuştur. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama kullanılacak olup, bu bağlamda performans toplumu ve performans öznesiyle ilgili kavramların açıklanmasında Byung'un konuyla ilgili tüm çalışmalarına yer verilecek; New Age akımıyla ilgili özellikle kişisel gelişim ve sağlık başlıklarının ön plana çıktığı eserler dikkate alınıp kullanılacaktır.

1. New Age Akımı'nın Temel Öğretileri: Sağlık/Şifalandırma ve Kişisel Gelişim/Kendini Gerçekleştirme

Sanayi devriminden sonra Batı dünyasında meydana gelen gelişme ve değişimlerden tüm dünya toplumları etkilenmiştir. Modernleşme sürecinde ortaya çıkan pozitivist ve rasyonalist anlayışın etkisiyle insan, kendi başına her şeye açıklama ve çözüm getirebileceğine inanmış, doğaya tahküm uygulamış ve doğaüstü kabul edilen her şeyi reddederek toplumun dışına itmiştir. Sekülerleşmenin de etkisiyle kutsal olan, tamamen sosyal hayattan ve kurumlardan çıkarılarak bireyin öznel

¹⁴ Chul Han Byung, *Şiddetin Topolojisi*, çev. Zaptçioğlu Zaptçioğlu (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 44.

yaşantısına hapsedilmiştir. Bu sebeple geleneksel inanç ve dinlerden kopuşa neden olan sekülerleşme sürecinde insanlar, büyük bir manevi boşluğa düşmüştür. Bu boşluğu doldurmak niyetiyle maneviyatçı söyleme sahip *Seküler Ruhsallıklar* ortaya çıkmıştır.¹⁵ *Alternatif Kutsallıklar, Müşteri Kültürleri, Terapi Kültürleri ve Modern Ruhaniyetler* olarak adlandırılan bu kültürlerden biri de New Age akımıdır.¹⁶ New Age akımı, dönemin özelliklerini idrak ederek modern insanı hoşnut edecek tüm argümanlarını bünyesinde toplamıştır. Bu akım, internet ve yayıncılık faaliyetlerini etkili kullanması sebebiyle dünya çapında kabul görmüştür. Türkiye’de de New Age akımının hızlıca taraftar bulduğu ve yaygınlık kazandığı, sosyolojik çalışmalarda görülmektedir.¹⁷

Modernleşen yeni dünya düzeninde insanın üzerine maddi- manevi pek çok sorumluluk yüklenmiş ve bu sorumlulukların ağırlığı insanda ruhsal ve kronik birtakım hastalıklara neden olmuştur. Modern tıbbın hastalıkların kaynağı olarak sadece bedeni görmesi ve ruhu ihmal etmesi, tedavi sürecini olumsuz etkilemiş ve hastalıklara çözüm üretmediği için eleştirilmiştir. Bu sebeple hem beden hem de ruhun dikkate alındığı, insanların sağlık sorunlarına çözüm ürettiği söylenen ve tedavilerde herhangi bir yan etkinin olmadığı ruhsal şifacılık, toplumda kendine önemli bir yer edinmiştir. Holistik sağlık anlayışının benimsendiği ruhsal şifa teknikleri her ne kadar Batı menşeli görünse de aslında Çin, Hindistan ve Tibet gibi Uzak doğu ve Hint ülkelerinden getirilen geleneksel tıbbi yöntemlerdir. Batı, bu yöntemleri geliştirmiş ve sentezleme işlemiyle yeni uygulamalar gibi göstererek, insanların hizmetine sunmuştur.¹⁸

Günümüzde en yaygın sağlık anlayışı, sağlıklı yaşam anlayışıdır. Modern çağın hızına yetişebilme ve onun miras bıraktığı stres ve anksiyete gibi hastalıklardan kaçınmak için insanlar, “Nasıl sağlıklı bir yaşam sürdürebilirim?” sorusu çerçevesinde “Sağlıklı yaşa, zinde kal!” ekseninde sağlıklı uygulamalara başvurmaktadır. İnsanların bu tutumunda, hastalıkların etken olduğu kadar sosyal medyanın da etkisinin olduğunu görüyoruz. Sağlıklı yaşam için ülkemizde başvurulan tedavi yöntemlerinden başlıcaları; *Meditasyon, Akupunktur, Yoga Terapi, Reiki, Homeopat, Chiropraktik, Refleksoloji, Renk Terapi, Fitoterafi, Fengshui, Holotropik Yöntem, Masaj Terapi, Aile Dizimi, Hidroterapi ve Osteopatidir*.¹⁹ Tedavi yöntemlerinin çokluğu ve çeşitliliği, insanların bu alana ne kadar ilgi duyduğu hakkında bize bilgi vermektedir.

¹⁵ Wouter Jacobus Hanegraaff, “New Age Spiritualities as Secular Religion: a Historian’s Perspective”, *Social Compass* 46/2 (1999), 152.

¹⁶ Mehmet Ali Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010), 284.

¹⁷ Konuyla ilgili olarak bk. Doğan Elif, *Türkiye’de New Age Hareketi: Şifacı Grupların Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Tabanı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme* (Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020)

¹⁸ Mehmet Aysoy, *Şifa Bu Değil* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013), 8.

¹⁹ Özer Uçuran Çiller, *Yeniçağ’da Düşünce Gücü ve Holistik Sağlığa Açılan Pencere* (İstanbul: Truva Yayınları, 2005), 66.

Seküler ruhsallık kùltlerinden biri olan New Age, hastalıkların tedavi edilmesinde *şifa* kavramını kullanmaktadır. Gelenekte dua anlamında kullanılan ve dini terminolojide yer alan şifa sözcüğünün burada dünyevileşmenin etkisinden kurtulamadığı görölmektedir. New Age, tüketicilerine kaliteli bir hizmet sunabilmek için seküler anlayışta yeri olmayan geleneksel ve semavî dinlere ait kavramları alıp, onları kendi anlayışına uygun hale getirerek müşterilerine pazarlamaktadır.²⁰

Bu tür akımların vurguladığı holistik sağlık anlayışına göre insan, sadece fizik bedene değil; bunların yanı sıra eterik, astral, mantal ve spiritüel bedenlere de sahiptir. Şifalandırma tekniklerinden biri olan enerjile şifalandırmada amaç, insan bedenindeki blokajları kaldırarak enerjinin tüm bedende dengeli şekilde yayılmasını sağlamaktır. Enerjinin bedende dengelenmesi kişinin hastalıklardan kurtulması anlamına gelmektedir.²¹ Burada şifacı, danışan ile yaradan arasında aracılık görevini üstlenmektedir. Şifayı veren yaradandır. Bütün şifa tekniklerinde şifalanmak isteyen kişinin zihninden olumsuz anlam içeren her şeyi atması istenir. Kişi sürekli olumlu düşünmeye ve iyi niyetli olmaya davet edilir. Şifanın ancak affetme, merhamet gösterme, koşulsuz sevgi, yargısız alanda kalma, bırakma ve iyi niyet gibi duyguları kazandıktan sonra gerçekleşeceği söylemi tüm şifacılar tarafından kullanılmaktadır.

Şifalandırma tekniklerine baktığımızda şifacının söylemlerinin hep olumlu yapıda ve motivasyon içerikli olduğu görölmektedir. Şifacının söylemlerine göre kişi, olumlu düşüncenin ve iyi niyetin gücüyle hayatta arzu ettiği, eş, para, başarı, statü, makam gibi istediği her şeye sahip olabilmektedir. Şifalandırılan birey, şifacı tarafından güdüldüğü anda kendini iyi hissetmekte ve bu durumun sürekli olacağı yanılığına düşmektedir. Sözü tesiri geçtikten sonra birey, kendi kendini yeterince motive edemediği için yetersizlik duygusu hissederek daha çok acı çekmektedir. Bununla beraber New Age ruhsallıkları, insanı aydınlatmak yerine onu karanlığa sürüklemektedir. Psikolojik ve ruhsal zararlar veren bu sahte haller ilerleyen zamanda bireyi, “manevi aidiyetsizlik depresyonuna” da sürükleyebilmektedir.²² Sonuç olarak hastalıkları tedavi etme söylemine sahip şifacılık faaliyetleri, modern ve kapitalist sistemin yordduğu ve yalnızlaştırdığı bireyin ruh halini, içinde bulunduğu manevi boşluktan istifade ederek daha da kötüleştirmektedir.

New Age’in etkin faaliyet gösterdiği bir diğer alan da kişisel gelişimdir. Günümüzde kitabevlerinin kişisel gelişim raflarının kapladığı alan, diğer bölümlere göre daha fazladır.²³ Kişisel geli-

²⁰ Aysoy, *Şifa Bu Değil*, 158.

²¹ Aubyn, *New Age (Yeni Çağ Akımı)*, 50.

²² Mustafa Merter, *Dokuz Yüç Kath İnsan* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013), 281-285.

²³ Füsün Ekşi, *Kritik Bir Bakış Açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012), 11.

şim, insanın bireysel çabasıyla kendini ve yeteneklerini geliştirdiği, aynı zamanda değişim ve dönüşüm gösteren toplum hayatında yaşadıkları ile onun hayattan beklentilerini içeren bir süreçtir.²⁴ Kapitalist anlayışın sunduğu rekabetçi piyasa yapısının yarattığı stres ve gerginlikten uzaklaşmayı ve mutlu bir yaşamın kaynağı olarak ihtiraslardan kurtulmayı vaat ederek, huzurlu, sağlıklı ve başarılı bir hayat imajı oluşturan alan, kişisel gelişim alanıdır.

Günümüzdeki kişisel gelişimin ortaya çıkışını, ABD ve Avrupa'da vuku bulan farklı ideolojilerin, siyasi, ekonomik ve dini söylemlerin tarihiyle başlatanlar vardır. Özellikle de ABD'ye ilk yerleşimcilerin gelmesiyle 17.yy'da kişisel gelişim literatürü oluşmuştur. Bu yüzyılda geleneksel yapıda olan kişisel gelişim, 18.yy'da gittikçe sekülerleşmiştir. 19.yy'da ise sanayi devriminin etkisiyle zenginlik isteği ve materyalizm, kişisel gelişimin yükselen değerleri haline gelmiştir.²⁵

Kişisel gelişim, yayıncılığın dışında şifacıların verdiği danışmanlık hizmetlerini, kristal taş ve tütsü malzemelerinin satıldığı mekanları, toplu yapılan meditasyon uygulamalarına katılmayı ve ruhsal rehberlerden danışmanlık almayı içermektedir.²⁶ Özellikle büyük şirketler, personellerinin potansiyellerini açığa çıkarmak, yeteneklerini geliştirmek ve performanslarını arttırmak için belli periyotlarda kişisel gelişim seminerleri planlamaktadır. Pek çok şirket CEO'su kendilerine kişisel gelişim uzmanı ya da yaşam koçu edinerek onun tavsiyeleri doğrultusunda gündelik hayatlarını planlamaktadır.²⁷

Söz konusu akımların kişisel gelişimdeki meditasyon, kuantum fiziği, tanrılaşma, spirüellik ve şifalandırmada kullanılan teknik ve söylemlerden yola çıkarak, geleneksel yapı ve dinlerden etkilendiği görülmektedir. İnsanın özüne döndüğünde kendini gerçekleştireceği, aydınlanacağı ve potansiyelini açığa çıkaracağı yönündeki söylemler de onun, geleneksel din ve öğretilerden beslendiğini göstermektedir. Kişisel gelişimin bu hibrit yapısı, New Age akımının temel özelliğidir. Geleneksel anlayışa ve inançlara göre insan, fıtratı gereği noksan ve sınırlı bir varlık olarak yaratılmıştır. İnsanın sınırlılıkları, istese de her şeyi yapabilme imkânını ortadan kaldırmaktadır. Kişi ancak yetenek ve imkânları dâhilinde pek çok şeyi başarabilmektedir. Bu düşünceyi göz ardı eden kişisel gelişimciler insanların egolarını ve ben duygularını yücelterek, onları sömürmektedir. Sonuç olarak da dünyanın her yerinde büyük ve pahalı kişisel gelişim pazarları oluşmaktadır.

²⁴ Abdurrahman Hakan Karayılan, *Kişisel Gelişim Sisteminin Kelam İlmi Açısından Değerlendirilmesi* (Şanlıurfa: Haran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 31.

²⁵ Ekşi, *Kritik Bir Bakış Açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları*, 107.

²⁶ Ramazan Biçer, "Heretik Bir New Age Tarikatı Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı", *EKEV Akademi Dergisi* 1/1 (2006), 32.

²⁷ "https://www.yenisafak.com/ekonomi/ceolar-koclardan-destek-aliyor-3468804" (18 Eylül 2023).

“Pozitif düşün”, “basit yaşa”, “kendini bil”, “meditasyona katıl” gibi New Age literatüründeki tavsiyelerin hemen hepsinin kişisel gelişim kitaplarında da geçtiği görülür.²⁸ New Age felsefesine dayanan kişisel gelişim eserleri, akıldan çok inanç ve duygulara önem vermektedir.²⁹ Spiritüellik, pozitif düşünce, sonsuz mutluluk ve bilgelik, kendini gerçekleştirme, tanrısallaşma ve evrenle birliktelik kurma gibi pek çok kavrama sahip kişisel gelişim kitapları, New Age olma özelliğini ortaya koymaktadır.³⁰ Sonuçta New Age öğretilerinden biri olarak kabul ettiğimiz kişisel gelişim, geleneksel yapıdan ve çeşitli dinlerden beslenerek ortaya koyduğu fikirlerle modern bireyi etkilemektedir. Modernleşme sürecinde yıpranan ve kapitalist düzenin kendisini yorduğu; tutunduğu gelenek ve kutşalın da elinden alındığı modern bireyde oluşturulan manevi boşlukları doldurmaya çalışan kişisel gelişimin, aslında söylemleriyle bireyin hayatında daha büyük tahribatlar oluşturduğu söylenebilir.

2. Disiplin Toplumundan Performans Toplumuna, İtaatkâr Öznenen Performans Öznesine Geçiş

Michel Foucault, modern dünyanın oluşumunda etkin rol oynayan faktörleri sıralarken, kapatılma olgusunu merkezi bir konuma yerleştirmektedir. Modern sürece geçmeden önce hükümler, kendi iktidarını korumak maksadıyla, gözler önünde infaz ve benzer uygulamalarla korku unsurlarını kullanarak insanlar üzerinde baskı kurmuştur. O dönemde insanları disipline etme şekli fiziksel şiddet uygulama biçimindeyken 18. yy’dan itibaren insanları kapatarak disipline etme yöntemi etkili olmaya başlamıştır. Bu yöntem Napolyon Fransa’sında inşa edilen ıslah kurumları vasıtasıyla hayata geçirilmiştir.³¹ 19.yy başlarında sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan kapitalist toplumda iktidarın büyük toplumsal biçiminin önemli bir parçasını oluşturan, yetimhaneler, hastaneler, eğitim kurumları ve akıl hastaneleri, disiplin sistemleriyle biçimlendirilmiştir. Belirlenen toplumsal normlara göre hareket etmek zorunda kalan birey, bir üretim aygıtına, atölyeye, makineye yahut bir eğitim aygıtına bağlanarak; cezalandırma arzusuyla güdülenmiş bir amir, ustabaşı veya bir eğitmen aracılığıyla sıkı sıkıya gözetlenmektedir.³² Foucault, kapitalist felsefenin hedefleri doğrultusunda insan bedeninin, varlığının ve zamanının işgücüne dönüştürülebilmesi için bahsi geçen kurumların gerekliliğinden bahsetmektedir. Ona göre kurumların varlığının amacı bireyleri dışlamak değil; sabitleme görevini

²⁸ Ekşi, *Kritik Bir Bakış Açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları*, 130.

²⁹ İlker Özdemir, *İletişimin Stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007), 301.

³⁰ Abdurrahman Hakan Karayılan, *Kişisel Gelişim Sisteminin Kelam İlmi Açısından Değerlendirilmesi*, 68.

³¹ Michel Foucault, *Büyük Kapatılma Seçme Yazılar 3* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011), 126.

³² Foucault, *Büyük Kapatılma Seçme Yazılar 3*, 126.

yerine getirmektir. Bu sebeple o, bireylerin normalleştirilmesini sağlama görevini, kurumların temel hedefi olarak göstermektedir.³³

Foucault, 19.yy'da gelişen toplumların disiplin toplumu olduğunu söylemektedir. Napolyonik kurumlar olarak da adlandırılan bu disiplinler, başta bilimsellik iddiasına sahip olan psikiyatri, psikoloji, klinik tıp ve sosyoloji ile; okul, kışla, hastane ve hapisane gibi kurumları baştan başa kuşatmıştır.³⁴ Sadece kapitalist üretim ölçütlerine göre idare edilen ve kendine münhasır tüm üretim aygıtları ve sermayesiyle devletin komuta sistemine giren topluluklara, disiplin toplumu denmektedir. Burada disiplinlik sadece üretim şekillerinde değil yönetimde de başat rodedir. Bundan dolayı bu toplumsal yapıda disiplinci üretim ile disiplinci iktidar uyum içindedir. Disiplin, toplumsal atomlara yani bizzat bireylere ulaşmayı ve toplumsal gövdedeki en küçük unsurları dahi denetleyebilme imkânı tanıyan bir iktidar mekanizmasıdır. Foucault, iktidarın bireyselleştirme tekniği olarak disiplinden anladığı şeyin, birinin nasıl gözetleneceği, tavır, davranış ve becerilerinin nasıl denetleneceği ve performansının nasıl açığa çıkarılacağına bilinmesi olduğunu söylemektedir.³⁵

Bir toplumda disiplin unsurlarının işlevselliğini devam ettiren unsur, bireylerin sürekli olarak gözetim altında tutulmasıdır. Gözetim, görsel bir pratik olmasının yanı sıra denetimde tutma, kontrol etme ve disipline etme fonksiyonuna sahip, basit bir izleme tekniğiyle bilgi toplama biçimleridir. Kültür biçimi olarak modern topluma ait bir kavram olan gözetim, aslında modern öncesi toplumlarda da var olmuştur.³⁶

Foucault, gözetim ve denetim unsurlarının hâkim olduğu disiplin toplum modelinin izahında, İngiliz filozof Bentham'ın Panoptikon fikrinden esinlenmiştir. Bentham, 18. yy'da mahkumların total gözetimine olanak veren bir yapı modeli tasarlamıştır. Mahkumların kalacağı hücreler gözetleme yapacak kişinin her şeyi eksiksiz görebileceği şekilde, gözetim kulesinin etrafına yerleştirilmiştir. Mahkumlar disiplin ve kontrol maksadıyla birbirinden tecrit edilmiş ve zaman içinde yalnızlaştırılmıştır. Bu tutum zamanla mahkumların bireyselleşmesine ve içe dönük bir karakter yapısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁷ Foucault, panoptikon modelinden yola çıkarak, iktidarların geliştirdiği bir tür gözetleme tekniğiyle bireylerin düşünce ve davranışlarını kontrol ederek onları

³³ Foucault, *Büyük Kapatılma Seçme Yazılar 3*, 245.

³⁴ Ulus Baker, *Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru*, çev. Abuşoğlu, Harun (İstanbul: Birikim Yayınları, 2010), 245.

³⁵ Michel Foucault, *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*, çev. Işık Ergüden - Osman Akınhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 149-150.

³⁶ Gülhanım Karaoğlu, "Dijital Gözetim: Panoptik Gözetimden Gözetim Kapitalizmine", *Dijital Çağ Değişen Paradigmalar Yeni Fırsatlar Ve Riskler*, ed. Zeynep Biricik (İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık, 2022), 27.

³⁷ Chul Han Byung, *Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*, çev. Çağlar Tanyeri (İstanbul: İnkı Kitap, 2021), 39.

nasıl disipline ettiklerini açıklamaya çalışmıştır. Bu modelde, sürekli gözetlenmenin baskısıyla bireyin düşünce ve davranışları kontrol altına alınıp, toplumda disiplin mekanizması etkin kılınmaktadır.³⁸ Bu yolla iktidar, kendisine karşı ortaya çıkabilecek başkaldırıların önüne geçmeye çalışmaktadır.³⁹

Byung'a göre artık günümüz toplumu Foucault'nun disiplin toplumu değildir. Ona göre 21. yy toplumu, performans toplumdur. Günümüzde birey, disiplin toplumunun itaatkâr öznesi olmaktan çıkıp, performans öznesine dönüşmüştür.⁴⁰

Byung'a göre disiplin toplumu, aşırı denetimden kaynaklanan olumsuz bir toplumdur. Burada hâkim olan kip, gereklilik kipi olan, -meli, -malı ekleridir. Bireyin her davranışı bir gereklilik şartına bağlanmıştır. Olumsuzluğun hâkim olduğu bu toplumda, "hayır"ın hükmü sürmektedir. Negatiflikten yavaş yavaş yakasını kurtaran performans toplumunda denetimin azalması sebebiyle negatif, ortadan kalkmaktadır. Kipi -bilmek olan bu toplumun meşhur söylemi "Yes we can." dir. Bu onun pozitif karakterli olduğunu göstermektedir. Emir, yasak ve kısıtlamaların yerini, proje, girişim ve motivasyon almaktadır. Disiplin toplumunun yasak ve kısıtlamaları, caniler ve deliler doğururken; performans toplumunun aşırı motivasyon söylemi ve olumlu yapısı depresif ve mağluplar yaratmaktadır.⁴¹

Normalleştirme toplumu olan disiplin toplumu, sakinlerini emir ve yasaklardan oluşan söylemleriyle kurallar silsilesine tabi tutarak, pek çok sapma davranışı ve anormalliği bertaraf etmektedir. Burada yabancıların sömürsü itaatkâr özneyi oluşturmaktadır. Disiplin iktidarının yönetim tekniği, biyopolitiktir; o sakinlerini özenle yönetilecek bir üretim ve üreme kitlesi olarak görmektedir. Bu sebeple aktif endüstriyel değer üretimi çağı olan disiplin toplumlarında üretim, önemli bir yer tutmaktadır. Performans toplumunda ise esas olan tüketmektir. Performans öznesi kendi de dahil olmak üzere her şeyi tüketmektedir.⁴²

Toplumların uğradığı değişimlerden insan da etkilenmektedir. Birey, içinde yaşadığı toplumun din, gelenek, örf ve normlarına göre gündelik hayatını sürdürmektedir. Disiplin toplumlarındaki itaatkâr özne, kendisine verilen emir ve buyruklara göre hareket ederken, disiplin kademesini

³⁸ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: İmge Yayınevi, 2006), 295-296.

³⁹ Meral Tümtürk, "Gündelik Hayatın Gözetimi: "Panoptikon Toplumu", *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 2/3 (2010), 8.

⁴⁰ Byung, *Yorgunluk Toplumu*, 17.

⁴¹ Byung, *Yorgunluk Toplumu*, 18.

⁴² Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 33-38.

aşan terbiyeli özne, itaatkâr öznenen daha hızlı ve daha üreticidir. Performans öznesi, kendi kendisinin efendisi olup başkasının emri altına girmeyen, girişimci ruhu sebebiyle itaatkâr öznenen ayrılmaktadır.⁴³

Günümüz toplumunda bireylerin sömürülmesinde, kırbaç ve cezalardan daha etkili olan şey, inisiyatif, motivasyon ve proje çağrısıdır. Kendi işinin patronu olan girişimci özne, başkasının tahakkümü altına girmediği sürece özgürdür. Ancak bu özgürlük sahte ve geçicidir. Çünkü birey, artık kendi iradesiyle kendini sömürmektedir. Öz-sömürü de denilen bu durumda kurban ile fail, sömüren ile sömürülen aynı kişidir. Özgürlük duygusu eşliğinde iş gören öz-sömürü, yabancının ya da başkasının da sömürsünden daha etkilidir.⁴⁴

Kendini optimize etmeyi buyuran neoliberal düzen, kendi efendisi olan girişimci öznenin gönüllü ve tutkulu bir şekilde öz-sömürüsüne neden olmaktadır. Bireyin kendisinin sömürülmesinin farkında olmamasının sebebi, neoliberal düzenin kendiliği, süslü ve aldatıcı bir güzellikle sunmasıdır. Neoliberal rejimin kendini sürekli optimize etme ideolojisi yıkıcıdır ve zihinsel çöküşe sebep olmaktadır. Bireyin sürekli olarak kendini mükemmelleştirmeye çalışması, kişinin tümüyle kendini sömürmesinden başka bir anlama gelmemektedir.⁴⁵

Dışarıdan efendinin tahakkümü altında olmayıp kendi kendisinin efendisi olan performans öznesi, kendini gönüllü olarak sömürdüğü sürece mutlak köle olmaktadır. Başkasının tahakkümü olmaksızın kendini çalışmaya zorlayan özne, salt yaşamı mutlaklaştırarak çalışmaktadır. Bununla birlikte o, başkalarıyla amaçtan yoksun ilişkiye de girmemektedir.⁴⁶ Sanayi sonrası disiplin toplumunda özne, sabit bir kişiliğe sahipken; başarı odaklı performans toplumunda girişimci özne esnek bir kişiliğe ihtiyaç duymaktadır. Çünkü birey, piyasa için sürekli kimlikle ilgili ürünler ortaya koymalıdır. Byung, bireye bu konuda uygulanan zorgunun sonucu olarak depresyon ve tükenmişlik gibi psikolojik sorunların ortaya çıktığını söylemektedir.⁴⁷

Sonuç olarak, Byung'a göre, kapitalist sistemle birlikte ortaya çıkan Foucault' un disiplin toplumu, günümüz toplumunu tanımlamada artık geçerliliğini yitirmiştir. Dolayısıyla neoliberal sistemin ve New Age öğretilerinin etkisiyle dönüşen toplumları Byung'un ortaya koyduğu performans toplumu kuramıyla izah etmek mümkün olabilir. Zira günümüz toplumunda kişilerin denetim ve kontrol altında tutulmasını sağlamak maksadıyla kurulan kurumların etkisi ortadan kalkmış; yerini

⁴³ Byung, *Yorgunluk Toplumu*, 19-22.

⁴⁴ Chul Han Byung, *Eros'un İzdrabı*, çev. Şeyda Öztürk (İstanbul: Metis Yayınları, 2019), 17.

⁴⁵ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 38.

⁴⁶ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 12.

⁴⁷ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 12.

bireyin bedenini ve yeteneklerini geliştirdiği fitness salonları, workshoplar, şifa terapi merkezleri, AVM'ler, ofis ve büroların olduğu gökdelen ve plazalar, havaalanları ve bankalar almıştır. Özgürlük davulunun sesiyle toplum insanını sağır eden neoliberal rejim, bireylerin kendi kendilerini gönüllü olarak sömürmelerine neden olmaktadır. Burada birey, dışarıdan birinin ya da yabancıların tahakkümü altında değil; kendinin sömürsü altındadır. Kendini optimize etme hırsıyla yarışan birey, gideceği yerin bir sınırı olmadığı için, bir süre sonra depresifleşmektedir. Depresyon ve tükenmişlik, performans toplumlarında patolojik olarak yaygın görülen iki hastalıktır.

3. Performans Toplumu'nun Girişimci Öznesine Uygulanan Olumlunun Şiddeti

Foucault'nun disiplin toplumunda “olumsuzluk” ve “hayırın egemenliği” söz konusuyken; Byung'un performans toplumu kuramında “olumluluk” söylemi hâkimdir. Bu toplumda sürekli dolaşımda olan şey motivasyon yüklü söylemlerdir.

Neoliberal performans toplumlarında ıslahhaneler, denetim kurumları ve cezalandırma gibi olumsuzlukların yerini, kendini gerçekleştirme, yetenek ve kabiliyetleri optimize etme ve motivasyon gibi olumluluklar almıştır.⁴⁸ Çatışma haricinde herhangi bir çalışmaya izin vermeyen performans toplum düzeni özneye sadece iki seçenek sunmaktadır: “İşlevsel olmak” yahut “arıza yapmak”. Bu iki seçenek, sadece kendine söyleneni yerine getiren, bir sorunla karşılaştığında çözüm üretemeyip arızalanan makineye benzetilen özneyi çağrıştırmaktadır. Byung'a göre ilişki ve kimlikler çatışmalardan doğmaktadır.⁴⁹ Böyle bir durum karşısında performans öznesinde, bireyselleşme ve kişilik bozuklukları gibi özelliklerin görülmesi muhtemeldir.

Başarı odaklı performans toplumundaki olumluluğun hâkimiyeti, kelime anlamı olarak iyi ve olması gereken bir şey gibi gelse de aslında aşırı olumluluk ya da olumsuzdan yoksun bir olumluluk da bir çeşit şiddeti doğurur: “Sisteme içkin şiddet”. Kendisini aşırılık ve kitleleşme, bolluk ve fazlaca tüketim- üretim kılığında gösteren, olumluluğu nedeniyle şiddet olarak fark edilmeyen bu durum, özne için oldukça tehlikeli bir durumdur. Çünkü olumsuzun şiddeti kadar, her şeyi yapabilme olumluluğu da bir şiddet türüdür. Hatta olumsuzun şiddetinden daha da tehlikeli olup felaketlere yol açabilmektedir.⁵⁰

Olumluluğun şiddeti kendisini özgürlük şeklinde gösterdiği için performans öznesi, kendini ayakta durmaya takati kalmayana dek sömürmektedir. Birey, yabancıdan gelen şiddetle değil; bizzat

⁴⁸ Chul Han Byung, *Palyatif Toplum*, çev. Haluk Barışcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2022), 54.

⁴⁹ Byung, *Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*, 60.

⁵⁰ Byung, *Şiddetin Topolojisi*, 88.

kendi kendine uyguladığı şiddetle kendini tüketmektedir. Olumlunun şiddetinin egemen olduğu başarı odaklı performans toplumundaki bu yeni şiddet türü, “özgürlük” ile “zorundalık” arasında ayırım yapmamaktadır. Bunun patolojik sonucu da depresyondur.⁵¹

Byung’a göre olumluluk toplumu aynı zamanda bir şeffaflık toplumdur. Şeffaflık, yabancıyı, ötekini ve anormal olanı toplumdan dışlayarak her şeyi tek tipleştirmektedir. Byung, şeffaflık toplumu olumluluğuyla tam bir “Aynılık Cehennemidir.”⁵² benzetmesini de kullanmaktadır. Her şeyin şeffaf olması gerektiği söylemi de olumluluğun şiddeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, şeffaflık adı altında bir insana ait kişisel bilgilerin paylaşılması ve mahremiyetinin ifşa edilmesi, bireye uygulanan en kötü şiddet türlerinden birisidir. İnsan, mahremiyete ihtiyaç duyan ve bunu gereklilik olarak gören bir varlıktır. Tamamen şeffaflık sağlayacak tek şey makinelerdir; ancak onlar her şeyi açık bir şekilde ortaya koyabilmektedir.⁵³

Olumluluk toplumunda “şeffaflık söylemi”, tek bir kurumu değil, tüm kurumları kapsamaktadır. Neoliberal rejimin bir aygıtı olan şeffaflık söylemi aslında bir ekonomik buyruktur. Neoliberal rejim şeffaflık söylemiyle bireyi sömürüye açık hale getirmektedir. Bireyin tanınması ne kadar mümkün olursa ekonomik randıman da o kadar artış gösterir. Google ve Facebook gibi sosyal medya araçları yenedünyanın dijital panoptikonlarıdır. Şeffaflık söylemleriyle harekete geçirilen bireyin sosyal ağlara yazdığı her kelime bireyin tanınmasını ve şeffaflaşmasını sağlamaktadır. Bireyin paylaşımlarını kaydeden büyük veri şirketleri, bu vasıtayla etkili bir müşteri portföyü hazırlamaktadır. Özgürlük adı altında paylaşım yapmaya teşvik edilen birey, gönüllü gözetimi kabul etmiş gözükmektedir. Böylece olumluluk toplumunda “dijital panoptikonlar” bireyin kontrol ve disiplinini sağlamaktadır. Dijital panoptikon sakinlerinin panoptikon sakinlerden farkı, birbirlerinden tecrit edilmemeleri, aksine sürekli ve kesintisiz iletişimde kalarak paylaşımlarda bulunmalarındır.⁵⁴

Performans toplumlarında kontrolden çıkan dil, aşırı iletişim, haberleşme ve bilgi dezenformasyonu, olumluluğun şiddetinin tezahürleridir. Ötekinin ve yabancınnın dışlanmasıyla olumsuzluğun tamamen sosyal hayattan çıkarılması amaçlanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle uluslararası sınırların ve farklılıkların ortadan kalkmasıyla da olumsuzluk yeryüzünden atılmaya çalışılmaktadır. Hâlbuki süreç, negatfin şiddetinden ziyade ifrat düzeyindeki olumluluğun, daha tehlikeli bir şiddete

⁵¹ Byung, *Şiddetin Topolojisi*, 94.

⁵² Byung, *Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*, 43.

⁵³ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 81.

⁵⁴ Byung, *Şiddetin Topolojisi*, 108.

sebepe olduğunu göstermektedir. Ne var ki disiplin toplumunda dışsal şiddetin etkileri zamanla geçerken, olumlunun şiddeti ruhta kalıcı iz bırakmaktadır.⁵⁵

Disiplin toplumundan performans toplumuna geçişte “üstben” “ideal-bene” dönüşerek olumlanmaktadır. Üstben, emirler yağdıran, gaddarlığı ve soğuk yüzüyle itaatkâr özneyi cezalandıran ve üzerinde baskı kuran yapısıyla olumsuz bir tavır sergilemektedir. Başarı ve performans odaklı özne kendini tabi olduğu ideal-ben ile yeniden tasarlamaktadır. İdeal-ben, üstbenin aksine özneyi olumlu anlamda zorlamaktadır. Özne tabi olduğu ideal-ben karşısında kendini eksik ve başarısız hissederek kendini suçlar. Zamanla özne ile ideal-ben arasındaki boşlukta meydana gelen öz saldırganlık duygusuyla performans öznesi, kendiyi kavgaya tutuşup savaşılmaya başlar. Ötekinin ve yabancıların dışsal şiddetinden kurtulduğunu varsayan olumluluk toplumu, yıkıcı obsesyonlar arasında eriyip yok olmaya başlar. 21.yy’ın yaygın hastalıkları arasında gösterilen tükenmişlik ve depresyon, psikik rahatsızlıklar olup, öznedey meydana gelen öz saldırganlık duygusunun patolojik sonuçlarıdır. Başarı öznesinin kendine içeriden uyguladığı öz-sömürü şeklindeki şiddet, dışsal şiddetten tehlikeli olup daha ölümcüldür, zira şiddete maruz kalan kurban bunu özgürlük zannetmektedir.⁵⁶

Olumsuz yapı arz eden tüm unsurların toplumdan dışlandığı, aşırı enformasyon ve iletişimin yaygın olduğu, uzak mesafelerin yakınlaştığı, her şeyin akıllı olduğu çevrimiçi ağı bağımlı hale gelen dijital hayatın olumluluğu, bireye içeriden uygulanan bir şiddet türü olarak tanımlanmaktadır. Byung, olumluluğun şiddetini, yabancıların şiddetinden daha tehlikeli görmektedir; zira bu şiddet kendisini özgürlük olarak göstermektedir. Performans toplumunun hâkim gücü olan neoliberal rejimin söylemleriyle başarı öznesi kendini sürekli optimize etmenin gayreti içindedir. Kendi kendiyi yarışan girişimci özne başarısız olduğunda sistemi değil, kendini suçlamaktadır. Bununla beraber disiplin toplumundaki gözetim ve denetim, performans toplumunda da varlığını hissettirmektedir. Foucault’nun panoptikon teorisinde, bireyler birbirlerinden tecrit edilerek yalnızlaştırılmakta ve çeşitli cezalandırma yöntemleri kullanılarak onlar hakkında kişisel veriler elde edilmektedir. Performans toplumunun dijital panoptikonlarındaysa bireyler aşırı iletişim ve paylaşımda bulunmaya sistem tarafından teşvik edilmektedir. Burada özneye uygulanan herhangi bir baskı olmaksızın özgürlük butonuyla bireyler kendileriyle ilgili, mahrem bilgiler de dahil, her türden bilgiyi gönüllü olarak ağda paylaşmaktadır. Büyük data şirketleri, dataistler aracılığıyla dolaşımdaki kişisel bilgileri toplamakta ve daha sonra ticarileştirip paraya dönüştürmek üzere saklamaktadır. Byung, önümüzdeki

⁵⁵ Byung, *Şiddetin Topolojisi*, 10-11.

⁵⁶ Byung, *Şiddetin Topolojisi*, 46.

süreçte dijital tabanlı toplumsal sınıfların oluşacağını ileri sürmektedir. Günümüzde insanlar kategoriler halinde sınıflandırılıp, büyük şirketlere müşteri portföyleri olarak pazarlanmaktadır. Bu durum ileriki süreçte toplumda adaletsiz ve eşitliğe aykırı uygulamalar doğuracaktır.

4. Neoliberal Rejimin Modern Kölesi: Performans Öznesi ve New Age

New Age, Batı toplumunda ortaya çıkan ve hibrit yapısı gereği tek bir tanımı olmayan, farklı disiplinlerde birden çok tanımı yapılan spiritüel bir akımdır. Batı'daki gelişmelere bağlı olarak kurumsal dine karşı alınan tavrın yarattığı boşluğu bireyler, uzak doğu öğretilerine ilgi göstererek doldurmaya çalışmıştır. Zaman içinde Uzak doğu'ya ait bu görüşler, Batı tarafından modern insanın ihtiyacını karşılayacak biçimde modernize edilerek hibrit yapıda bir inanç biçimi ortaya konmuştur. 19.yy sonlarında New Age bu karakterdeyken; 20.yy'da, sanayileşme ve kapitalist sistemin dayatmasıyla insan potansiyelini arttırmayı amaçlayan farklı bir karakterde karşımıza çıkmaktadır.⁵⁷

New Age düşüncesinde yaratıcı güç, insanın kendinde, zihninde, duygularında, ruhunda bulunmakta ve özünde tanrısal güçlere sahip olan insan, bu öze ulaştığında kendini gerçekleştirmektedir. Böylece insan, gerçek potansiyelini açığa çıkarmaktadır.⁵⁸ Meditasyon tekniği, insanın özüne inip potansiyelini keşfetmesine imkân tanıyan önemli uygulamalarından biridir.⁵⁹

New Age akımının temel öğretilerindeki fikir ve felsefeye baktığımızda Byung'un performans öznesiyle aralarında bir ilişki olduğu görülmektedir. İnsanlardan maksimum verim elde etme amacı güden neoliberal rejim, bunu baskı ve cezalandırma ile değil motivasyon ve güdüleme ile yapmaktadır. İnsan, gücünün yetmeyeceği şeyleri yapabileceğine inandırılmaktadır. Bu inancın kişilere yerleştirilmesinde New Age öğretileri bir araç olarak kullanılmaktadır. New Age akımında, ilahi güç ve insanlara rehberlik eden peygamberlik kurumları yoktur. Bu sebeple, kurumsal dinlerdeki mutlak otorite ya da peygamberin sahip olduğu olağanüstü güç ve özellikler, günümüz insanına yüklenmektedir. Hakikat, insana yol gösteren ilham ya da vahiy, bilincin yüksek boyutlarında ortaya çıkmakta ve insanın içindeki potansiyeli bilinç düzeyine çıkarmaktadır. Buna imkân veren şey de New Age öğretilerinin bizzat kendisidir.⁶⁰

İnsanın içindeki potansiyeli açığa çıkarma fikrine sahip olan, New Age'in temel öğretilerinden öz-tanrıçılık anlayışının yanı sıra yine performans öznesinin sömürülmesini ve neoliberal sisteme kesintisiz hizmet etmesini sağlayan diğer iki öğreti, kişisel gelişim ve şifacılıktır. Neoliberal

⁵⁷ Ali Köse, *Milenyum tarikatları: Batı'da Yeni Dini Akımlar* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 133.

⁵⁸ Şafak Başkaya, *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 90.

⁵⁹ Başkaya, *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi*, 90.

⁶⁰ Emre Uysal, *20. Yüzyıl New Age Akımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 76.

sistem, performans öznesini sömürmek amacıyla özgürlük çatısı altında çeşitli sömürü biçimleri icat etmektedir. Kişisel gelişim seminerleri, yaşam koçları, motivasyon artırıcı hafta sonları, kendini yönetme atölyeleri, zihin egzersizleri, kendini optimize etme ve verimliliği artırma hususunda sınır olmadığı vaadini dillendirmektedir. Bireyin faydasına görünen tüm bu pratikler aslında bireyi zihnen, bedenen ve manen sömürmek amacıyla neoliberal tahakküm teknikleri tarafından yönlendirilmektedir.⁶¹ New Age'in *kişisel gelişim / kendini gerçekleştirme* öğretisi de benzer anlayışa sahiptir. Kişisel gelişim çalışmaları, bireyin kişisel inançlarının fayda sağlaması engellenen, âtil olarak her insanda bulunan ve fark edilmeyi, açığa çıkarılmayı ve kullanılmayı bekleyen gücü kullanmayı amaçlar. Tanrısal özelliklere sahip olan iç-benliğin keşfi, spiritüel eğitmenlerden, seminerler ve kitaplardan öğrenilebilen yöntemlerle mümkün olup böylelikle insandaki değişim başlatılmaktadır. İnsandaki iç huzur, fizik bedeninin sağlığı, toplumsal onay ve finansal başarı, ilk adımda yaratıcı ve dönüştürücü gücü keşfetmeyi, sonrasında uygun tekniklerle açığa çıkarılıp kullanılmasını gerektirmektedir.⁶²

İnsandan maksimum verim almayı düşünen neoliberal sistem, onun performansını arttırmak için tıkanma, zayıflık ve hataların tedavi edilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu sebeple her şey ölçülebilir ve karşılaştırılabilir kalıba sokularak pazar mantığına teslim edilmektedir. Performans öznesinin kendini optimize etme çabası, mevcut imkânlarını daha iyi hale getirmek için değil, tamamen sistemik zorlamaların ve pazarın başarısıdır.⁶³ Amerikan kişisel gelişim literatürü içinde yer alan sihirli formül olan healing/şifalandırma, verimlilik ve performans uğruna tüm işlevsel ve zihinsel tıkanmaları tedaviyle gidermeye çalışma ve kendini optimize etmeyi amaçlamaktadır. İnsanın sürekli olarak kendini optimize etme çabası, bir müddet sonra zihinsel ve bedensel çöküşe sebep olmaktadır. Sonuçta toplumda tükenmişlik ve depresyon gibi psikolojik hastalıklar yaygınlaşmaktadır. Bu da toplumsal hayatı olumsuz etkilemektedir.⁶⁴

Byung'un performans toplumunun, neoliberal rejimin ekonomik ve sosyal hayat üzerindeki hâkimiyeti, aşırı enformasyon ve iletişimin sınırları kaldırması, sistemin yarattığı sahte ihtiyaçları gidermek amacıyla üretim ve tüketimin aşırılılaşması, dolaşımdan dataistler tarafından toplanan verilerle insanların sınıflandırılması ve para karşılığında kişisel bilgilerin ticarileştirilmesi ile insanların kendileriyle yarış halinde olması ve performans odaklı çalışan öznenin varlığı gibi temel özellikleri, Türk toplumunun da performans toplumu olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını düşündürmektedir. Sosyal medya mecralarında, bireylerin kendi işlerini kurabilecekleri imkânlarla sahip oldukları

⁶¹ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 37.

⁶² Başkaya, *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi*, 111.

⁶³ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 37.

⁶⁴ Byung, *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*, 38.

yönünde onları yüreklendirici içerikler paylaşılmaktadır. Kurumsal hayattan ziyade kişinin kendi kendinin patronu olduğu bağımsız ve bireyci anlayışın benimsendiği de yine yapılan paylaşımlarda görülmektedir. Günümüz toplumlarında sermayesi olmayan bireyler, gündelik hayatlarını ve kişisel bilgilerini sermaye olarak kullanmakta ve sosyal medya mecrasında pazarlayarak bunlardan kâr elde etmektedirler. Daha önceki yıllarda kişisel bilgiler mahrem görülürken şimdilerde bu bilgilerin paylaşılması ve bundan bir kâr elde edilmesi meşru görülmektedir.⁶⁵

New Age şifa tekniklerini kullanıp bu işten yüksek meblağlarda para kazanmak, elde edilen statü ile insanlar üzerinde kurulan hâkimiyetin verdiği haz duygusu, ülkemizde bu alana duyulan ilgiyi arttırmıştır. Neoliberal rejim bu ilgiyi kullanarak özellikle kadınları, sistemine dâhil ederek girişimci öznelerle dönüştürmekte ve onlardan faydalanmaktadır. New Age şifa tekniklerini kullanan şifacılar, daha çok sosyal medya üzerinden pazarlama faaliyetlerini yürüttükleri için diğerlerinin önüne geçebilmek adına gündelik hayatlarının her detayını paylaşmaktadır. Amaç, bu tekniklerle kendi hayatlarındaki muhteşem dönüşümün nasıl olduğunu göstererek, müşteri bulmayı sağlamaktır. Türk toplumunda özellikle kadınların bu tekniklere ilgi duymasının sebeplerinden en önemlisi, toplum tarafından kabul görmek, takdir edilmek ve önemsenmek istemeleridir.⁶⁶ Şifa tekniklerini kullanmak kişinin toplum tarafından önemsenmesini ve takdir görmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak, şifa tekniklerinden elde edilen yüksek kazançlarla hızla değişen sosyal statüler ve yaşam tarzı ve sürekli sosyal medyada fark yaratacak içerikler üreterek öne çıkma gayreti, bir süre sonra insanları tüketmektedir. Manevi tatminsizlik ve tükenmişlik hisseden bazı bireyler depresyona girmektedir.⁶⁷

Byung'un performans toplumu, herkesin herkesi topyekûn gözetlediği bir panoptikon toplumdur. Disiplin toplumunda gözetim, baskı ve cezalandırma yöntemleriyle gerçekleştirilirken, aşırı enformasyon ve iletişimin yoğun olduğu performans toplumunda, bireylerin gönül rızasıyla gerçekleştirilmektedir. Bireylerin özel hayatlarını teşhir etme uğruna kendilerini sermaye edindikleri anlayışın hâkim olduğu topluma Byung, "şeffaf toplum" adını vermektedir. Ayrıca Byung, herkesin herkesi topyekûn gözetlediği şeffaflık toplumunun insanlık dışı bir toplum haline geleceğini söylemektedir. Topyekûn kontrol, insanların özgürce hareket etmelerini yok eder ve herkesin hizaya girmesine sebep olur. Güvenin yerini gözetim unsuru devralır.

⁶⁵ Konuyla ilgili bk Deniz Topaloğlu, *Yeni Çağ İnanışlarına Katılım Motivasyonunun Sosyolojik Görünümleri: İzmir Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).-Doğan Elif, *Türkiye'de New Age Hareketi: Şifacı Grupların Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Tabanı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020). Modern Toplumda Batıl İnançlar ve New Age Akımı

⁶⁶ *Türkiye'de New Age Hareketi: Şifacı Grupların Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Tabanı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, 127-130.

⁶⁷ Merter, *Dokuz Yüzyıl Katlı İnsan*, 291.

Türk toplumunda da aşırı enformasyon ve sınırsız iletişim söz konusudur. Seküler- dindar- muhafazakâr veya geleneksel yapıya sahip kişiler de gündelik hayatlarını ve kişisel bilgilerini çok kolay bir şekilde sosyal medyada paylaşmaktadır. Günümüzde insanlarla alakalı kişisel bilgilere ya da onların gündelik hayatlarına ait bilgilere ulaşmak zor değildir. Hem aşırı enformasyon ve iletişim hem de küreselleşmeyle beraber tüm sınırların ortadan kalkması, herkesin birbirine benzediği tek tip insan ve toplum görüntüsü ortaya çıkarmaktadır.⁶⁸ Bu bilgilere dayanarak Türk toplumunun da giyim, kuşam, gündelik hayat ve düşünce yapısı açısından diğer toplumlarla aynı özellikleri taşıması, aşırı enformasyon ve iletişimin varlığı, herkesin herkesi topyekûn gözetlediği bir gözetim toplumuyla benzerliğini akla getirmektedir.

Performans öznesinin bildiği iki temel şey, işlevsel olma ve arıza yapmaktır. Bu açıdan bir makineye benzetilen birey, herhangi bir çatışma durumunda, çözüm odaklı bir tavır sergileyemekte, neoliberal sistemin çarkının bir dişlisi olarak görülen performans öznesi, arıza vermektedir. New Age şifa pratikleriyle performans öznesinde meydana gelen zihni, bedeni ve manevi arızalar giderilerek, çarkın kusursuz bir şekilde işlemesi sağlanmaktadır.

Neoliberal düzenin etkili olduğu performans toplumunda bireyler, başkalarıyla değil, kendileriyle yarışmaktadır. Bunun için hafta içi ve hafta sonlarında kendilerini gerçekleştirmek ve yeteneklerini geliştirmek için kişisel gelişim seminerlerine, workshoplara ve fitness salonlarına vakit ayırıp, yaşam koçlarından gündelik hayatlarını düzenlemek için destek almaktadır. Yoğun çalışma saatleriyle sistemin kendine bağladığı birey, çalışma saatlerinin dışında da sosyal medya araçlarıyla zihnen meşgul edilmektedir. Neoliberal sistemin baskısı, çeşitli vasıtalarla nefesini bireyin ensesinde daima hissettirmektedir. Bedenen ve zihnen hiç durmayan performans öznesi, bir müddet sonra arıza vermektedir. Sürekli kendini optimize etme çabası, depresyon ve tükenmişlik gibi nörolojik rahatsızlıklara sebep olmaktadır. Neoliberal anlayışta, öznedey meydana gelen bu tür rahatsızlık durumunda amaç, bireyin ruhsal sağlığına kavuşmasını sağlamak değil, sistemin devamlılığı için sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamaktır. Bizim düşüncemize göre, bu amacı yerine getirmek için neoliberal sistem, New Age öğretilerini antidepresan olarak kullanmaktadır. New Age öğretilerinden kişisel gelişim/kendini gerçekleştirme, öz-tanrıçılık ve şifa/sağaltım söylemleri, haddizatında içerik olarak bireyin kendini optimize etmesini ve özündeki tanrısal gücü açığa çıkararak her şeyi başarabilmesi inancını aşıl原因 antidepresanlardır. Bu antidepresanlar bireyi iyileştirmek yerine sa-

⁶⁸ Byung Chul Han, *Şeffaflık Toplumu* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 68-70.

dece düşünmesini ve acı çekmesini engellemek için beyni uyuşturmaktadır. Ancak bu durum süreklilik arz etmemektedir. Bireylerin ruhsal ve psikolojik rahatsızlıkları büyüyerek devam etmekte olup sonuçta birey büyük bir felakete sürüklenmektedir.

Sonuç

Günümüz toplumlarına baktığımızda, enformasyonun, üretim ve tüketimin aşırılaştığı, yabancı ve ötekinin varlığından insanların rahatsız olduğu, her şeyin şeffaflaşması gerektiği diktesiyle teşhirciliğin yaygınlaştığı ve değerlerin göz ardı edildiği başarı ve performansa odaklanmış bir yapı dikkatleri çekmektedir. Gökdelen ve plazalar, fitness salonları, alışveriş merkezleri, havaalanları, güzellik ve sağlık merkezlerinden meydana gelen ve kendini optimize etme fikrinin peşinde koşan, başarı ve performans odaklı sakinlerden oluşan yeni toplum modeline Byung, “performans toplumu” adını vermiştir. Olumluluk toplumu da denilen performans toplumunun hâkimi neoliberal rejim, çatışmalardan kaçınan, işlevsellik ve arıza yapmak özellikleriyle makineden farksız görünen performans öznesinden maksimum verim elde etmeyi kendine amaç edinmiştir. Ancak bunu yaparken disiplin toplumundaki baskı ve fiziksel şiddeti kullanmamaktadır. Aksine, bireyleri kontrol ve disipline etmede özgürlük söylemine sırtını yaslayarak, onların potansiyellerini açığa çıkarıp yeteneklerini geliştirdiklerini düşünmelerini sağlayarak sisteme kölelik ettirmektedir. Performans toplumunda bireyler, kendi kendilerini gönüllü olarak sömürmektedir. Byung, bu sömürüye “sınıfsız öz-sömürü” adını vermektedir. Sömürüldüğünün farkında olmayan girişimci özne, yaşadığı hayatın standartlarını yükseltmek için geceli gündüzlü çalışmaktadır. Sistemin sürekli sahte ihtiyaçlar ve lüksler ürettiği bu toplum modelinde özne, ne kadar gayret gösterse de sistemin izin verdiği sınırların dışına çıkamamaktadır.

Dijital panoptikonu andıran, herkesin herkesi topyekûn gözetleyebildiği performans toplumunda kontrol ve disipline edilen özne, kendini optimize etmenin yorgunluğundan bitap düşüp depresyon ya da tükenmişlik gibi nörolojik rahatsızlıklar göstermektedir. Buna dayanarak Byung, performans toplumlarının mağluplar ve depresif özneler doğuracağını söylemektedir. Byung’a göre bunun en önemli sebebi, olumsuzluğun yokluğuyla ortaya çıkan aşırı olumluluğun şiddetidir.

Neoliberal rejimin bir aracı olan, bireyleri olumluluk söylemleri ve motivasyon cümleleriyle kendine çeken New Age akımının Türkiye’de pek çok çevre tarafından ilgi görmesi ve popüleritesi; hastane, fabrika, hapisane, yetimhane ve huzurevleri gibi kurumların yerini alışveriş merkezleri, gökdelen ve plazalar, havaalanları, güzellik ve fitness salonlarının alması; bireylerin kişisel bilgilerini ve gündelik hayatlarını sermaye olarak kullanıp bedenlerini sosyal medya mecrasında pazarlamalarıyla ortaya çıkan teşhirciliğin varlığı; enformasyon ve iletişimin yaygınlaşması, üretim ve tüketimin

aşırılaşması, şeffaflık ve özgürlük söylemlerinin sesinin toplumda yükselmesiyle ortaya çıkan özgürlük krizi, herkesin herkesten haberdar olduğu, her şeyin tek tipleştirildiği, yabancı ve ötekinin dışlandığı Türk toplumu, bu özellikleriyle performans toplumu özelliği göstermektedir.

Neoliberal rejim işlevini yitirip arıza yapan bireyleri fayda sağlayacak hale getirmek için, New Age öğretisi ve pratiklerini kullanmaktadır. İçeriği, New Age'in özellikle kişisel gelişim, şifa/sağaltım ve öz-tanrılık öğretilerinin söylemlerinden oluşan antidepresanlarla uyuşturulan bireyler sayesinde düzen, kusursuz işlemektedir. Sağlık ve şifa adı altında beyinleri olumlama fikirleriyle doldurulan bireyler yaşayan ama ölü olan zombilere dönüştürölmektedir. Bu sebeple Byung, olumsuzun şiddetinden daha çok olumlunun şiddetinin toplumlari felakete sürükleyeceğini düşünmektedir. New Age pratiklerinin Türk toplumunda da popüler hale gelerek yaygınlaşması, bu felaketten Türk toplumunun da etkileneceği fikrini aklımıza getirmektedir.

Kaynakça

- Abdurrahman Hakan Karayılan. *Kişisel Gelişim Sisteminin Kelam İlmi Açısından Değerlendirilmesi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Aubyn, Lorna St. *New Age (Yeni Çağ Akımı)*. çev. Nuray Mines - Ersoy Arısoy. İzmir: Ege Meta Yayınları, 1998.
- Aysoy, Mehmet. *Şifa Bu Değil*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Baker, Ulus. *Kanaatlerden İmajlara Duygular Sosyolojisine Doğru*. çev. Abuşoğlu, Harun. İstanbul: Birikim Yayınları, 2010.
- Başarslan Burhan. "Dataizm: Varlığın Veri Olarak Tasavvuru". *Tevilat Dergisi* 2/1 (2021).
- Başkaya, Şafak. *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Bıçer, Ramazan. "Heretik Bir New Age Tarikatı Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı". *EKEV Akademi Dergisi* 1/1 (2006).
- Byung, Chul Han. *Eros'un İzdırabı*. çev. Şeyda Öztürk. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Byung, Chul Han. *Kapitalizm ve Ölüm Dürtüsü*. çev. Çağlar Tanyeri. İstanbul: İnka Kitap, 2021.
- Byung, Chul Han. *Palyatif Toplum*. çev. Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2022.
- Byung, Chul Han. *Psikopolitika Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri*. çev. Haluk Barışcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2019.
- Byung Chul Han. *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Byung, Chul Han. *Şiddetin Topolojisi*. çev. Zaptçioğlu Zabtçioğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Byung, Chul Han. *Yorgunluk Toplumu*. çev. Samet Yalçın. İstanbul: Açılım Kitap, 2015.
- Coleman, John A. "“Seküler: Sosyolojik Bir Bakış”". çev. Ömer Faruk Darende. *Sekülerleşme: Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, ed. Mehmet Ali Kirman. Ankara: Otto Yayınları, 2015.
- Çiller, Özer Uçuran. *Yeniçağ'da Düşünce Gücü ve Holistik Sağlığa Açılan Pencere*. İstanbul: Truva Yayınları, 2005.
- Doğan Elif. *Türkiye'de New Age Hareketi: Şifacı Grupların Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Tabanı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ekşi, Füsün. *Kritik Bir Bakış Açısıyla Kişisel Gelişim Kitapları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Foucault, Michel. *Büyük Kapatılma Seçme Yazılar 3*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Foucault, Michel. *Hapishanenin Doğuşu*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Yayınevi, 2006.
- Foucault, Michel. *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*. çev. Işık Ergüden - Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 4. Basım, 2014.
- Guenon, Rene. *Modern Dünyanın Bunalımı*. çev. Kanık Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Hanegraaff, Wouter jacobus. "New Age Spiritualities as Secular Religion: a Historian's Perspective". *Social Compass* 46/2 (1999).
- Karaoğlu, Gülhanım. "Dijital Gözetim: Panoptik Gözetimden Gözetim Kapitalizmine". *Dijital Çağ Değişen Paradigmalar Yeni Fırsatlar Ve Riskler*. ed. Zeynep Biricik. İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık, 2022.

- Kirman, Mehmet Ali. *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.
- Köse, Ali. *Kutsalın Dönüşü*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Köse, Ali. *Milenyum tarikatları: Batı'da Yeni Dini Akımlar*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Kurt, Abdurrahman. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 9. Basım, 2016.
- Merter, Mustafa. *Dokuz Yüz Katlı İnsan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 12. Basım, 2013.
- Mirza, Gözde Aynur. *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2018.
- Özdemir, İlker. *İletişimin Stratejikleştirilmesi: Kılavuz Kitaplar, Kişisel Gelişim Kursları ve İletişim Eğitimi Seminerlerinin Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Paker, Kamile Oya. "Postmodern Bilgelik: Yeni Çağ Söyleminde Kişisel Gelişim ve 'Ruhsal Alıştırmalar'". *Psikoloji Çalışmaları Dergisi* 31 (2011).
- Topaloğlu, Deniz. *Yeni Çağ İnanışlarına Katılım Motivasyonunun Sosyolojik Görünümleri: İzmir Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Tümürtürkan, Meral. "Gündelik Hayatın Gözetimi: "Panoptikon Toplumu". *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* 2/3 (2010).
- Uysal, Emre. *20. Yüzyıl New Age Akımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- "<https://www.yenisafak.com/ekonomi/ceolar-koclardan-destek-aliyor-3468804>" (18 Eylül 2023).